

BÜYÜK İSTANBUL TARİHİ

CİLT V

PROJE YÖNETİCİSİ

M. Âkif Aydın

EDİTÖR

Coşkun Yılmaz

YAYIN KURULU

M. Âkif Aydın

Coşkun Yılmaz

Feridun M. Emecen

Yunus Uğur

Tuncay Başoğlu

Mehmet İpşirli

Coşkun Çakar

KÜLTÜR A.Ş.

Genel Müdür

Nevzat Küçük

Proje Koordinatörü

Fatih Yavaş

İBB KÜLTÜR A.Ş.

Maltepe Mahallesi

Topkapı Kültür Parkı

Osmanlı Evleri

Topkapı Zeytinburnu

34010 İstanbul

T: +90 0212 467 07 00

iletisim@kultursanat.org

www.kultursanat.org

ISBN (Takım): 978-605-9132-16-9

ISBN: 978-605-9132-21-3

Seri No: Tarih Serisi - 1

Yayınevi No: 15321

BÖLÜM EDITÖRLERİ

Dünya Ölçeğinde İstanbul

Yunus Uğur

Topografya ve Yerleşim

Mehmet Karakuyu

Siyaset ve Yönetim

Feridun M. Emecen

Coşkun Yılmaz

Demografi

Yunus Koç

Toplum

Arif Bilgin

Din

Hür Mahmut Yücer

İktisat

Coşkun Çakar

Ulaşım ve Haberleşme

Ali Akyıldız

Edebiyat, Kültür ve Sanat

Hatice Aynur

Mimari

H. İbrahim Düzenli

Eğitim, Bilim ve Teknoloji

Mehmet İpşirli

Salim Aydüz

Söyleşi: Hafızalarda İstanbul

Beşir Ayvazoğlu

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

A. Haluk Dursun

Abdülhamit Kırmızı

Ahmet Emre Bilgili

Beşir Ayvazoğlu

Cemalettin Şahin

Çiçek Derman

Erhan Afyoncu

Fikret Sarıcaoglu

Halil İnalcık

İlber Ortaylı

İskender Pala

İsmail E. Erünsal

Kemal Beydilli

Korkut Tuna

Mehmet Genç

Mustafa İsmet Uzun

Orhan Okay

Ömer Faruk Harman

Sadettin Ökten

Turhan Kaçar

Uğur Derman

Uğur Tanyeli

İLMİ REDAKSİYON

Feridun M. Emecen

Kemal Beydilli

Tuncay Başoğlu

Ömer Faruk Harman

Mustafa İsmet Uzun

Turhan Kaçar

Cemalettin Şahin

RESİM ALTİ METİNLERİ

Uğur Demir

Kemal Beydilli

SON OKUMA

Mustafa Birol Ülker

GÖRSEL EDITÖR

Uğur Demir

GÖRSEL ARAŞTIRMA

M. Esat Coşkun

M. Erhan Demir

A. Fatih Yılmaz

Ahmet Önal

Kemalettin Kuzucu

Ramazan Demir

İrfan Dağdelen

Hasan Yapıcı

FOTOĞRAF

İsmail Küçük

Coşkun Aydın

A. Bilal Arslan

M. Esat Coşkun

Ersin Çetintaş

Ahmet Akman

Sercan Samancı

TSM- BOA- SMEY

İBB ATATÜRK

KÜTÜPHANESİ

İSAM

İMLA VE TASHİH KONTROL

Mustafa Demiray

TASHİH KOORDİNASYONU

Sabahattin Yenice

BİBLİYOGRAFYA KONTROL

Abdülkadir Şenel

TASHİH

Pelin Aslan

Aylin Samancı

Semih Atış

TASARIM

Bülent Erkmen

GRAFİK UYGULAMA

Barış Akkurt, BEK

Emre Çelik, BEK

Merve Çakuroğlu, MAS

Önder Sakıp Dündar, BEK

Sarp Sözdinler, BEK

BASKI VE RENK AYRIMI

Mas Matbaacılık A.Ş.

Hamidiye Mahallesi,

Soğuksu Caddesi, No: 3

Kağıthane - İstanbul

Tel: 0212 294 10 00

info@masmat.com.tr

Sertifika No: 12055

İcadiye Bağlarbaşı Caddesi
No: 40 Üsküdar 34662 İstanbul

T: +90 0216 474 08 50

isam@isam.org.tr

www.isam.org.tr

İSTANBUL
2015

İSTANBUL SÜRYANÎLERİ

NİHAT DURAK*

Süryanîlerin İstanbul ile buluşması yüzyıllar öncesine dayanır. Doğu Roma İmparatoru Konstantinos'un (306-337) annesi Helena (d. 250-ö. 330), Doğu Roma İmparatoru Iustinianos'un (527-565) eşi Theodora (527-548) ve İstanbul'un ilk metropoliti (başpiskopos, mitran) Altın Ağızlı Yuhanna (d. 347-ö. 407) İstanbul tarihinde önemli izler bırakan Süryanîlerden sadece birkaçıdır.¹

Anadolu'nun kadim ve solan rengi Süryanîlerin İstanbul'da bireysel ve cemaat olarak mevcudiyetleri daha gerilere götürülse de, kurumsallaşmaları XIX. yüzyıla dayanır. Fetih öncesi İstanbul'da Süryanîler ve bunlara bağlı kiliselerin varlığı bilinmekle beraber, yüksek bir ruhani lider ve kurum görülmez. Fetihden sonra da aynı durum devam eder.²

Süryanî ruhanileri 381'de İstanbul ve 451'de Kadıköy konsillerine katılmalarına rağmen, bu şehirde teşkilatlanma yoluna gitmemiştir. 542'de Gassanî Meliki Haris b. Cebele'nin (529-569) teşviki ve Bizans'ın Süryanî İmparatoriçesi Theodora'nın desteğiyle, "Tibelo" (Evrensel Piskopos) olarak tayin edilen Yakub Baradeus da (Urfa Piskoposu, 542-578) Süryanîler için İstanbul'da bir kilise kurmayı tercih etmemiştir.³

* Bolu İzzet Baysal Üniversitesi

1 Naim Dilmener, "İstanbul Süryanileri", 13.11.2012, www.reyono.net

2 Canan Seyfeli, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin İdari Yapısı: Süryani Kadim Kilisesi Örneği", *Süryaniler ve Süryanilik*, haz. Ahmet Taşgün, Eyyüp Tanrıverdi ve Canan Seyfeli, IV c., İstanbul 2005, c. 1, s. 260.

3 Samuel Akdemir, *İstanbul Mozaiklerinde Süryaniler*, İstanbul 2009, s. 92.

1- Meryem Ana Süryani Kilisesi

İstanbul Süryanîleri mezhepsel açıdan bir bütünlük içerisinde değildir. Ana gövdeyi Süryanî Ortodokslar oluştururken, 1445'te ana kiliseden kopan Süryanî Keldanîler ile 1782'de ayrılan Süryanî Katolikler ve Anadolu'daki misyonerlik faaliyetleri neticesinde 1852'de ortaya çıkan Süryanî Protestanlar, İstanbul'da varlıklarını sürdürmektedir.⁴

Süryanî Katolikler, Osmanlı Devleti'nce millet olarak tanınınca, ana kiliseden kopuşları resmîleşti. Süryanî Kilisesi'nin ikinci banisi kabul edilen Yakub Baradeus'a nispeten "Yakubî" ve "Yakubî Süryanî" olarak

anılan Süryanî Ortodokslar da bu ayrılış sonrası 1845'te "Süryanî Kadim" olarak isimlendirilmiştir.⁵

Günümüz İstanbul Süryanîlerinin varlığı 1830'lu yıllara dayanır. Süryanîler, kuraklık, fakirlik, asayiş gibi çeşitli sebeplerle Anadolu'nun batı bölgelerine göç etmeye başlamış, özellikle de ticaret ve sanayinin merkezi olan İstanbul'da kalmaya karar kılmışlardır. Bu yerleşme kararı, 1841'de Süryanî Ortodoks Kilisesi Patriği II. İlyas Hindî (1838-

4 Akdemir, *İstanbul Mozaiklerinde Süryaniler*, s. 46.

5 Aziz Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, Diyarbakır 1970, s. 35; İbrahim Özcoşar, "19. Yüzyılda Mardin Süryanileri", doktora tezi, Erciyes Üniversitesi, 2006, s. 32.

1847) tarafından teşvik edilmiştir.⁶ II. İlyas, 1844'te Deyrüzzaferan ve Kudüs Metropolit Kurillos Yakub'u (II. İlyas'ın vefatı sonrası 1847-1871 arası patriklik görevini ifa etmiştir.) patrik vekili olarak İstanbul'a gönderir. Metropolit Yakub, ilk fırsatta Beyoğlu Tarlabası'nda bulunan Karnavula Sokak'ta (günümüzde Karakurum Sokak) bir ev satın alır. Daha sonra evi, Sultan Abdülmecid'in (1839-1861) fermanıyla Meryem Ana ismiyle kiliseye çevirir. Bazı kaynaklar, mezkûr binanın zaten eski bir Ermeni kilisesi olduğunu ve Ermeni patriği tarafından Süryanîlere tahsis edildiğini ifade eder.⁷ Metropolit Yakub, kilisenin yanında ikametgâh olarak kullanabileceği bir de ev yaptırır. Ardından küçük bir matbaa satın alır ve kilise için Süryanîce Mezmurlar ve Gerşuni kitaplarını bastırır. Bu kitapların bir kısmı şu an elde mevcuttur.⁸

Ahşaptan yapılmış olan Meryem Ana Kilisesi, 1870 yılında Beyoğlu'nda çıkan büyük yangında kül olur. 1880 yılında tekrar kâgir olarak inşa edilir. 1950'li yıllere gelindiğinde İstanbul'da yaşayan Süryanî Ortodoks nüfus da artmaya başlayınca mevcut kilise yetersiz kalır. Bundan dolayı bitişindeki bina satın alınarak kilisenin büyütülmesine karar verilir. 1961-1963 yılları arasında titiz bir çalışma neticesinde bugünkü hâline kavuşur.⁹ 2004-2006 yılları arasında bir iç restorasyon geçiren kilise, aynı zamanda patrik vekilliği ve metropolitlik merkezi olarak da hizmet vermektedir.¹⁰

⁶ Akdemir, *İstanbul Mozaiklerinde Süryanîler*, s. 92.

⁷ Tomas Çerme, "Surp Asdvadzadzin Ermeni-Süryani Kilisesi", *TT*, 2002, sy. 202, s. 36.

⁸ Akdemir, *İstanbul Mozaiklerinde Süryanîler*, s. 94.

⁹ Zeki Demir, "İstanbul Süryani Ortodoks Cemaati", 12.12.2012, www.suryanikadim.org

¹⁰ Akdemir, *İstanbul Mozaiklerinde Süryanîler*, s. 122.

Ekonomik ve Sosyal Yapı

Süryanîlerin İstanbul'a 1830'lardan sonra ikinci büyük göçü 1950'lerde başlamıştır. İstanbul'da 1940'larda birkaç yüz kişiyle ifade edilen Süryanî nüfusu, günümüzde yaklaşık 1.800 aileye ulaşmıştır. Bunların 1.600 kadarı, Süryanî Ortodoks Kilisesi'ne mensup ailelerdir. Geri kalan 200 ailenin yarısı Süryanî Katolik Kilisesi'ne, geri kalanı Süryanî Keldanî Kilisesi ve Süryanî Protestanlara mensuptur. Aileler il bazında bir ayırıma tabi tutulduğunda, 1.100'ünün Mardin, 400'ünün Diyarbakır, 200'ünün Adıyaman ve Elazığ, 100'ünün ise Antakya, Malatya ve Siirt kökenli aileler olduğu görülür.¹¹

İstanbul'da yaşayan Süryanî ailelerin büyük bölümünün ekonomik açıdan bir sıkıntısı yoktur. İstanbul Süryanîlerinin %84'ünü teşkil eden 1.500 ailenin dışında kalan diğer aileler ise ekonomik açıdan biraz zayıf durumdadır. Ekonomik açıdan zorluk çekmeyen ailelerin 90 kadarı (%5) çok zengin sayılabilecek Mardinli ailelerdir. 900 kadar (%50) aile ise zengin sayılabilecek Mardinli ve Diyarbakırlı ailelerdir.

İstanbul'daki Süryanî ailelerin 1.100 kadarı (%60) kendi iş yerlerinde çalışır. Geri kalan 700 civarındaki ailenin en az bir ferdi, bir işte çalışmaktadır. İstihdam olundukları iş yerlerinin büyük bir bölümünün sahibi yine Süryanîlerdir.¹² İstanbul Süryanîlerinin yarısından fazlası (%55 civarı) ev sahibidir. Kadıköy, Moda, Feneryolu, Göztepe, Erenköy ve Suadiye'de 350 kadar Mardinli Süryanî aile bulunur. Bunlar arasında az sayıda Midyatlı aileler de vardır. Yeşilköy, Florya ve Avcılar'da ise 300

¹¹ Tuma Bar Şawme, *Dünden Bugüne İstanbul Süryanîleri*, Södertälje/İsveç 1991, s. 8; Demir, "İstanbul Süryani Ortodoks Cemaati".

¹² Bar Şawme, *İstanbul Süryanîleri*, s. 9-10.

civarında Mardinli ve Diyarbakırlı Süryanî aile ikamet etmektedir.

Bakırköy, Bahçelievler ve Ataköy'de, her yöreden 400'e yakın Süryanî aile bulunmaktadır. Diyarbakırlı Süryanîlerin çoğunluğunun bulunduğu Kurtuluş semtinde ise 350 Süryanî aile ikamet eder. Kumkapı, Samatya, Kocamustafapaşa gibi suriçi bölgesinde, çoğunluğu kırsal kesime mensup 200'e yakın Süryanî aile yaşamaktadır.¹³ İstanbul Süryanîlerinde okuma yazma oranı %80, altmış yaş ve üzeri nüfusta ise %50 civarındadır. İstanbul Süryanîleri içerisinde yükseköğrenci ve mezunlarının toplamı %3 civarındadır. Bu da yaklaşık 200 kişiye denk düşmektedir.¹⁴ İstanbul'da Süryanîler, hemen hemen her meslek grubunda faaliyet gösterir. Yoğunlaştıkları çalışma alanları kuyumculuk, dericilik, serbest ticaret, tekstil ve hazır giyim, doktorluk, sanayicilik, inşaatçılık, manifaturacılık, muhasebecilik ve eğitmenliktir.¹⁵

Dinî Hayat

Süryanî Ortodoks Kilisesi'nde İstanbul Patrik vekilliği ve metropolitlik görevini 1986'dan beri Yusuf Çetin yürütmektedir.¹⁶ Maiyetinde biri horiepiskopos (başpapaz), diğerleri papaz rütbesinde dört ruhani görev yapmaktadır. Merkez kilisenin yanı sıra diğer cemaatlara ait yedi kiliseyi daha kullanmaktadırlar. 1959'da kurulmuş olan Beyoğlu Süryanî Kadim Meryem Ana Kilisesi Vakfı adlı bir vakfa sahiptirler. Bu vakfın idaresini dört yılda bir cemaat tarafından

¹³ Bar Şawme, *İstanbul Süryanîleri*, s. 10-11.

¹⁴ Bar Şawme, *İstanbul Süryanîleri*, s. 11-12.

¹⁵ Demir, "İstanbul Süryani Ortodoks Cemaati".

¹⁶ Truman Şakarer, "Tarlabası Kilisesi Tarihi", *İDEM (REYONO) İstanbul Süryani Ortodoks Metropolitliği Haber ve Kültür Dergisi*, 2004, sy. 7-8, s. 19.

seçilen on iki kişilik bir yönetim kurulu yürütür.¹⁷

Süryanî Katoliklerin İstanbul'daki merkezi Gümüşsuyu'nda bulunan kilisedir. Bunun dışında, Kadim Süryanîlerin kullanımındaki Kumkapı'daki kilise de Süryanî Katoliklerin mülkiyetinde bulunur. İstanbul'daki dinî liderleri, 1985'ten günümüze Metropolit Yusuf Sağ'dır. Babil Patrikliği'ne bağlı Süryanî Keldanîlerin İstanbul'daki merkezleri ise Beyoğlu'ndadır. İstanbul'daki dinî liderleri, 2008'de göreve başlayan Metropolit Joseph Pallikunnel'dir. Bunun dışında Kurtuluş ve Galatasaray'da birer papazın görev yaptığı iki kiliseleri daha bulunur.¹⁸

Süryanîler çok renkli bir ayin geleneğine sahiptir. Süryanî Kadimler, 325'te İznik, 381'de İstanbul ve 431'de Efes konsillerinde alınan kararları kabul ederler.¹⁹ Vaftiz (ma'maditho), confirmasyon (murun), evharistiya (kurbono), ruhbanlık (kehnutluk), evlilik (nikâh), tevbe (itiraf) ve hasta yağı olmak üzere yedi sakramenti yerine getirirler.²⁰

Süryanîler, rekâtlı, kıyamlı, kıraatli, secdeli namaz ibadetini günümüzde de devam ettiren yegâne Hristiyan mezhebidir. Ruhaniler günde yedi vakit, halk üç vakit namaz (slutho) kılar. Ninova Orucu, Büyük Oruç, Elçiler Orucu, Meryem Ana Orucu ve Milad Orucu adlarında beş tane yıllık oruçları, çarşamba ve cuma günleri tutulan haftalık oruçları vardır. Başta Kudüs olmak üzere kutsal yerleri ziyaretle (sourutho kadişto) hacı (makedşoyo) olurlar. Zekât anlayışı

yoktur. Onun yerine kilise masraflarını karşılamak ve fakirlere yardım maksadıyla gönüllü olarak yerine getirilen ondalık ve sadaka uygulaması vardır. Hz.İsa, Hz. Meryem, aziz ve azizeleri anma şeklinde bayram ve ibadet günlerine sahiptirler.²¹

¹⁷ Akdemir, *İstanbul Mozaiklerinde Süryanîler*, s. 48; Zeki Demir, "İstanbul Süryani Ortodoks Toplumu", 13.11.2012, www.suryanikadim.org

¹⁸ Bar Şawme, *İstanbul Süryanîleri*, s. 18.

¹⁹ Nihat Durak, *Süryanîler Açısından 451*

Kadıköy Konsili, İstanbul 2012, s. 96.

²⁰ Nihat Durak, *Süryani Ortodoks Kilisesi'nde İbadet*, İstanbul 2011, s. 166.

²¹ Durak, *Süryani Ortodoks Kilisesi'nde İbadet*, s. 106.